

Վահան Թորոսեանց

Գևոն

Ա

Հե՛յ, հե՛յ, հե՛յ, սաթթրղըմ քեհլան, քեհլան, քեհլան...

Անկրճմուկենց Գևոյին ձայնն է, որ քաղաքին կեսը արձագանք կուտա, կը պոռա,
կը կանչե, կը մոնչե:

Գևոն ձի կը ծախե:

* * *

Մեր տեղերը ձի ծախելը ամենավարնոց արհեստն էր, որուն համահավասարը
միայն աղվնիկ խաղցնելն էր:

Ձիու ճամպագի աղջիկ տալը կնշանակեր քրիստոնեական կանոնե քչիկ մը
հրաժարիլ և նեգենիմ աղջիկը կրակը ձգել:

Բայց ամեն արհեստ իր հերոսությունն ունի: Ձիու ճամպագին ալ հերոսը կար:

Գևոն ձիու ճամպագության հերոսն էր:

Կը գներ որևէ տեսակի ձի, որովհետև գիտեր, թե ինչպես պիտի ծախեր:

Ձիու ճամպագը իր հերոսիկն ունի: Այդ արհեստը երկու հոգիով կդառնա:

Բ

Գևոն նստած է տանը դռան առջև խաչաձևած չորս փայտերով շինված ցած աթոռի մը վրա և ներկյույլե կը քաշե: Շատ խոր մտածմունքներու մեջ է, մերթ կը նայի գետնին, մերթ երկնքին, աչքերը կը դարձնե և կը խորհի, բայց նայվածքի մեջ խորություն չիկա, միայն իր պզտիկ ուղեղ ունեցողի ձևերն են, որ հանդիսավորություն կուտան իր խորհելուն:

Օվիկը, իր հերոսիկը, պըպըզած է իր դեմը երկյուղածությամբ և սիգարեթը պահած է ափին մեջ, որպեսզի իր վարպետը չի նշմարե իր ներկայության ծխելու անպատկառությունը և համարձակությունը, թեև վարպետը բացեն կը տեսնե ծուխը, որ կը բարձրանա Օվիկի բերնեն և քթի ծակերեն, բայց չտեսնելու կը զարնե, բավական է, որ Օվիկը կզգուշանա սիկարեթը ցուցնել:

Օվի'կ առաջինը կսկի խոսիլ Գևոն, Խըրը ինչպե՞ս է, վաղը ծախենք որ երթա:

Օվիկը մեղմիվ կը հազա, քիչ մը բարձրանալու պես բան մը կ'ընե ու նորեն կը պըպըզի, ֆեսը կը շտկե և կպատասխանե.

Խըրին բանը պաշխա է, աղա՛, քանի կերթա կը կատղի, դարձյալ կը կիսաբարձրանա ու կը պըպըզի, սիգարեթը նետելով իր ոտքին տակ աննշմար:

Շեշ լուսուն ցուցուցի՞ր, կը հարցնէ խորհրդավոր կերպով Գևոն:

Լուս չէ օր, քիպրիթ չէ տեսեր, աղա՛:

Օվիկը կուզէ բան մը ավելի ըսել, բայց չի համարձակիր: Գևոն կզգա Օվիկի անհանգստությունը:

Գիտես քի բան մը ունիս:

Չալա, հալա, կը հազա, խոչափողը կմաքրե, հալա վաղը շուտ է— մեկ քանի օր ըլ թող խըզմիշ ըլլի, աղէկ է:

Փեք աղեկ, փեք աղեկ, Օվիկ, կը պատասխանե Գևոն ոտքը ոտքին վրա նետելով և ավելի ցուցադրելով իր աղտոտած վարտիկի փաչաները, ես դիտմամբ ըսի

վաղը ծախենք, տեսնամ դուն ինչ կ'ըսես, կամաց-կամաց կը սովորիս, արհեստեն կը հասկնաս:

Օվիկը երջանիկ է, փղձկելու չափ ուրա'խ...

Օվիկ, ես քեզ սարդ պիտի շինեմ, պապուդ քով օր մնայիր՝ էշ կը դառնայիր, հը..., գոռոզությամբ կարտասանե, էշ՝ պիտի դառնայիր, էշ՝, կը հասկնա'ս:

Էվալլա՛, աղա՛, Էվալլա՛, իմ հույսս ըլ դուն ես, հազիվ շնորհակալություն հայտնելու կը համարձակի Օվիկը:

Օվիկը ավելի և ավելի բախտավոր կզգար ինքզինքը իր սողոսկող ստրկության մեջ:

Օվիկը Գևոյին քով դնելուն համար տանը մեջ իր հոր և մոր միջև պաղություն ինկեր էր: Մայրը, խեղճ ու կրակ գավառացի կին մը, խելքին փշեր էր, որ Օվիկը եթե դպրոցը շարունակեր, ավելի լավ կըլլար, բայց հայրը ընդդիմացեր էր և պնդեր, որ ավելի աղեկ էր արհեստի դնեին և ինքն իրեն որոշած էր Օվիկը ձիու ճամպագ դարձնել, որովհետև իր արհեստը ապերախտ արհեստ էր, խալածությամբ ո՞վ կրցեր էր հարուստ ըլլալ:

Օվիկը վեց տարիէ ի վեր Գևոյին կը ծառայեր, ձիերը ջրելու կրտաններ, թիմար կրներ, թրիքները կը սաքրեր, կենդանիներուն վերքերը կը լվար և ատեն-ատեն ալ ձիու պոչ կը բռներ, որովհետև էգ ձիու տերը քառորդ մը կուտար անպայման իբրև պախշիշ:

Այս դրանով Օվիկը շիշ մը օղի կը տաներ իր հորը:

Պապա, պախշիշի փարա է, խմե՛, գոհունակությամբ կը հայտարարեր Օվիկը:

Տեսա՞ր, կնիկ, կը դառնար Օվիկի հայրը իր կնոջ— տեսա՞ր, վարժատունը պախշի՞շ պիտի տայի՛ն, աֆերիմ, տղաս, աֆերիմ, վարձքդ կատար:

Օվիկի վարձքը ձիու պոչ բռնելն էր:

Վաղը,— կը շարունակէր խոսակցութիւնը ճամպագ Գևոն, վաղը Տոռին ծախենք, հը՛, ի՞նչ կըսես ասոր, Օվի՛կ, հա՛յ գիտի թերես, մա՛րդ եղար, մա՛րդ...

Ատոր խոսք չի կա, աղա, կը մլավեր Օվիկը:

Գ

Երկրորդ օրն է: Տոռին դուրս են հանած ծախելու:

Տոռին գնված էր ծախվելէ տասն և յոթն օր առաջ: Բոլորը Գևոյին վրա ծիծաղեցան:

Ի՞նչ ձի է, որ կտոնէ:

Բայց ամեն անոնք, որոնք Գևոյի ճամպագական հեղինակութեան վրա գաղափար ունեին, գլուխնին երերցուցին և ըսին.

Գևոն սատկածն ալ կրնա ծախել, ոչ թէ միայն շնչող ձին:

Տոռին գնված ատենը միայն ոսկոր էր: Տերը փոխանակ ազատ թողնելու ձին՝ բերած էր հրապարակ իբրև կաշի ծախելու: Գևոն վճարեց երեք մեճիտն:

Տոռին բերին տուն և պահեցին տասն և յոթն օր մութ ախտոյն մեջ, դուռն անգամ զգուշութեամբ բանալով և գոցելով, որպեսզի չըլլա թէ լույսի շող մը իյնա Տոռի աչքերն ներս: Օվիկը խնամեց ուշի-ուշով, համաձայն իր վարպետին տված հրահանգներուն:

Գևոյի տված հրահանգներն ամենն կարևորը այն էր, որ Օվիկը օրական մեկ քանի անգամ պիտի մտներ մութ ախտոյն և գանազան ձայներով և հպումներով պիտի ջղայնացներ ձին, որպեսզի լույս աշխարհ բերած օրերնին՝ արդեն կենդանին կատաղած ըլլալու վիճակին հասած ըլլար՝ ցատկելու, անհանգիստ շարժումներ ընելու համար:

Օվիկը հեծած է Տոռիին վրա, հաճախորդները դատապարտյալի պես կանգնած են և կը դիտեն:

Օվիկը մեկ վար, մեկ վեր կերթա ու կուգա սարսափելի աղմուկներով, Գևոն կանգնած է հաճախորդներու միջև և մերթ ընդ մերթ խոսք կը նետե:

Արաբական ճինս է, ամնա լավ չեն նայած:

Շատ կը կեցնե Օվիկը և ինք կը հեծնե վերջին անգամ ըլլալով հանդիսավորություն տալու Տոռիի քայլքին, որպեսզի հետո կարենա պետք եղածին պես խոսիլ:

Շե՛յ, հե՛յ, հե՛յ, քեհլա՛ն, քեհլա՛ն, ծախածս քեհլա՛ն է...

Տոռին անհասկանալի ջղային շարժումներ կընե երբ մեկը կա վրան հեծած, բայց երբ կիջնե, հանդարտ կը կանգնի և գլուխը կը կախե: Արդեն անցավ մութնս դեպի առատ միջօրեի լույսը հանկարծակի դուրս գալու ջղայնությունը: Բայց Գևոն չի թողոր, որ Տոռին հանդարտ մնա, Օվիկը միշտ վրան է, միշտ դեպի վար և վեր:

Շե՛յ, հե՛յ, հե՛յ, արապիստան ջեօլլերտեն, արապիստան...

Չինգ ոսկին Գևոն կիջնա մինչև մեկուկես ոսկիի և հաճախորդներն մեկը կը համաձայնի գնել:

Օվիկը կիջնե վար, ձին կը հանձնե գնողին և կը բռնե իր վարպետին և գնողին ձեռքերը, կը միացնե իրարու և թոթվելով, հանդիսավոր կերպով կը հայտարարե.

Տեօնենոն...

Գնողը ձին կառնե և կը հեռանա:

Օվիկ, լավ քշեցինք, եթե վաղը փյուզյուր մը դուրս չի գա նե:

Բան մը չըլլիր, աղա, մի վախնար, կը պատասխանե Օվիկը:

Մյուս օրը փյուզյուրը դուրս կուգա: Ձին ետ են բերած:

Իշու պես բան է, կը հայտարարեն Տոռին գնողը, ականջները թիզ ու կես կը կախեն, կը կանգնի:

Դուք ձին հեծնալ չեք գիտեր, Օվի'կ, կը պոռա Գևոն,— մեր փալանը բեր:

Օվիկը մագնիսական, մոգական փալանը կըբերեն, կը փոխեն գնողի ձիուն վրա անցուցած փալանին հետ:

Գևոն կը հեծնե և նույնհետայն կը սկսին Տոռիի եռանդուն շարժումները: Կը ցատկե, կը վրնջե, բերան են փրփուրներ դուրս կուտա: Գևոն կը բերե ետ, կիջնե վար.

Ես չըսի՞ օր ձի հեծնել չեք գիտեր. պետք է սովորիք, յավրում, սովորի՛ք:

Գնողը գլուխը կախ և խորապես համոզված, որ ձի հեծնել չի գիտեր, ձիուն սանձեն կը բռնե ու կը մեկնի առանց դույզն կասկածն ունենալու միամիտը, որ Գևոյին մոգությունը, մագնիսական ուժը ձին լավ հեծնելու մեջ չէր կայանար, այլ այն սուր գամերուն, որոնք տեղավորված էին Գևոյի փալանի տակը և որոնք կը ծակեին խեղճ անասունի կոնակը, և անասունը կը ցատկեր, անհանգիստ և ջղային շարժումներ կ'ըներ:

Դ

Եվ ճամպագ Գևոն օր մըն ալ ինք շարաշար և աննախնթաց կերպով խաբվեցավ և այդ խաբվիլը ճակատագրական դարձավ իր կյանքին համար:

Ամեն վարպետին վարպետը կա. Գևոյին վարպետը երևան ելավ:

Տիգրանակերտեն ճամպագ Ֆիրիկը Խարբերդ բերած էր ձի մը և հանած էր շուկայի մեծ հրապարակը:

Գևոն գործի վրա է:

Օվի'կ եկուր տեսնամ, Ֆիրիկին թեք մը պիտի նետեն: Խրրը դուրս հանն: Եվ իբրև վերջին հրահանգ, ավելցուց. Աչքին ուշադրություն դարձուր:

Օվիկը պետք էր աչքին ուշադրություն դարձներ՝ Խրրին մեկ աչքը քոռ էր:

Ֆիրիկն ու Գևոն մոտեցան իրարու:

Ալիդ խոսք չի կա, սկսավ Գևոն:

Իսկապես Ալը նշանավոր ձի էր, բարձր, աղջկա նման կուրծքով և արսլանի նման վզի բռնվածքով, մեկ ոտքը ճերմակ, իսկ մնացածները կարմիր, ճակատին վրա ալ հավկթածն փոքրիկ սպիտակ մը, ականջները փոքր, բաշը ջրվեժի նման ծփո՛ւն, խրոխտ, ասպետական և ազնվական ըլլալու բոլոր նշաններով:

Քու Խրրդ ալ շատ դիմացկուն է, պատասխանեց Ֆիրիկը:

Երկուքն ալ կարճ կը խոսեին զգուշությամբ, հագար կը չափեին, մեկ կ'արտասանեին:

Օվիկը զբաղված էր Խրրը դարձնելով աջեն ձախ, ձախեն ալ աջ՝ նայած Ֆիրիկի ըրած շարժումներուն: Ֆիրիկը Խրրին աջ կողմը չափտի տեսներ. ահա՛ Օվիկի մտահոգությունը:

Օվիկը իր վերջին գովեստն պիտի ստանար և Գևոյի կողմն պիտի հոշակվեր վարպետ:

Գևոն այնքան միամիտ չէր շնտածելու, որ ինչո՛ւ Ֆիրիկը Ալը կը ծախեր, երբ ամեն կերպով անհկա ազնվական ճինսն ըլլալը հաստատելը դյուրին էր: Վերջապես Գևոն գտավ, որ Ալին պոչի բռնվածքը լավ չէր, և Ֆիրիկը, սիրահար ըլլալով ամեն կերպով անարատ ձիու, կը ծախեր:

Գևոն երկու ոսկի տվավ Խրրին վրա և Ալին հետ փոխեց:

Ֆիրիկը Խրրը ծախեց Խարբերդի մեջ չորս ոսկիի և մեկնեցավ Տիգրանակերտ: Ուրեմն Ալը ծախեց վեց ոսկիի:

Ֆիրիկը Օվիկի շարժումներն հասկացավ, որ Խըրին մեկ աչքը քոռ էր և երբեք այն տեղերը չէղավ: Գևոն կարծեց, որ Ֆիրիկը ոչինչ չնկատեց:

Վարպետին վարպետը կա:

Ֆիրիկը ավելի վարպետ էր:

Գևոն ինք հեծավ Ալին վրա և բերավ տուն: Ախտոը մտած ատեն Ալին առջի ոտքը դպավ ախտոի սեմին: Գևոն մտահոգվեցավ: Գիշերը ամբողջ մտածեր և եկավ այն եզրակացության, որ «կերևա քի խամ տեղ էր, թեքերլեմիչ եղավ»:

Երկրորդ օրը կեսօրին դուրս հանեց ձին, հեծավ և ուղղվեցավ դեպի քաղաքն դուրս:

Պատահեցավ առու մը, Ալը ուղիղ գնաց և կոխեց առուին մեջ, փոխանակ հեշտությամբ ցատկելու վրայն:

Գևոյին սիրտը դող ինկավ: Անմիջապես ցատկեց ձին և, գալով կենդանիին դեմը, ձեռքերու ահաբեկիչ շարժումներ ըրավ անոր աչքերուն առջև, ձին երբեք չցնցվեցավ: Այն ատեն նշմարեց, որ Ալի աչքերուն մեջ լույսի թրթռումներ չի կային:

Ալը քոռ էր երկու աչքերն:

Գևոն կոտորվավ:

Շեծավ ձին և ամենայն զգուշությամբ եկավ տուն, որպեսզի չըլլա թե ուրիշը նշմարե՝ ճանապարհին ինքնիրեն մրմնջելով.

Գևո՛, խաբվար, հարա՛մ ըլլի ճամպագությունդ:

Տուն հասնելուն, ձին քաշեց ներս: Չէր խոսեր: Օվիկը մոտեցավ վարպետին, ինքն ալ վարպետ այլևս.

Աղա՛, ի՞նչ կա քի, հարցուց Օվիկը:

Այլ քո է երկու աչքերեն, Օվիկ: Տիարաքիրցին լավ նետեց մեզի, աղեկ տղա
էր:

Օվիկը գլուխը ծռեց և շխտեցավ:

Օվիկ, ուշանալ չըլիիր, Այլ վաղը պետք է քշենք, հարեց Գևոն:

Քշե՛նք, պատասխանեց Օվիկը:

Երկրորդ օրը ամենայն հեշտությամբ ծախեցին Այլ թուրք սպայի մը:

Անցավ մեկ-երկու շաբաթ: Թուրք սպան Այլ ետ բերավ: Այդ արաբական ազնիվ
ձին տասը Օսմանյան ոսկիի ծախելու գաղտնիքը իմացված էր:

Թուրք սպան տասը ոսկին կուգեր: Աղմուկ, իրարանցում:

Գևոն կը ջանար հաստատել, որ երկու շաբաթ անցած է, երևի գլխուն զարկեր են,
իսկ անասնաբույժները հաստատեցին, որ Ային քոռությունը տարիներու խնդիր
էր:

Այլ զարմանալի կուրություն ուներ, աչքերը բաց էին, կանոնավորապես կը
թարթեր, բայց լույս չի կար մեջը: Ճերմակ չէր իջած վրան, ջուր չէր վազեր,
մաքուր աչքեր ուներ, բայց չէր տեսներ:

Պախար քո էր:

Գևոն ընդդիմացավ և չուզեց տասը ոսկին ետ տալ:

Աղա, ըսավ Օվիկը, տուր օր երթա, նորեն կը ծախենք:

Չէ՛, չէ՛, Օվիկ, արդեն բոլոր տեղը ձայն գնաց, եթե առանց աղմուկի, սուսփուս
բերեր ետ տար, կատնեի, մյուս օրն ալ կը ծախեի, հառաչանքով պատասխանեց
Գևոն:

Ես կը տանիմ Սվազ, կը ծախեմ, կուգամ, առաջարկեց Օվիկը:

Ո՞վ մինչև Սվազ սոլուխ պիտի առնե, չեմ տար:

Թորք սպան այդ օրը գնաց և պատվիրեց, որ մտածե և պատասխան տա իրեն մյուս օրը:

Օվիկը և Գևոյի կինը շատ խնդրեցին իրիկունը, բայց Գևոն չհամոզվեցավ:

Գևոյին օրհասը մոտեցեր էր:

Առավոտուն թորք սպան եկավ, տասը ոսկին ուզեց, Գևոն վերջնականապես մերժեց:

Ալ՛ սանա, ըսավ սպան և ատրճանակի մեկ հարվածով գետին փռեց Գևոն իր տան դռան առջև:

Օվիկը փախավ: Կինը դուրս ցատկեց ներսեն, բռնեց ճակատը, որ արյունը կանգնեցնե, բայց ճամպազ Գևոն չիկար, անիկա մեռեր էր անդարձ:

1921 թ.